

DEMOKRACIJA

Mag. Igor Omerza:

**V prejšnjem
režimu je
politični
vrh vodil
Udbo**

ISSN 1408-0494

TELEGRAF

Dr. Andreja Poljanec

Vprašljivo je, da se varčuje na račun družin

TRIBUNA

Dr. Stane Granda:
Duh rdečih Stožic

Mag. Igor Omerza

Če poznaš delovanje prejšnjega režima, veš, da je politični vrh vodil Udbo

Metod Berlec, foto: Polona Avanzo

Igor Omerza se je rodil 20. avgusta 1950 v Ljubljani. Končal je Ekonomsko fakulteto v Ljubljani in tam tudi magistriral. V drugi polovici 80. let prejšnjega stoletja se je aktivno vključil v procese demokratizacije in posledično osamosvajanja Slovenije. Bil je član vodstva Odbora za varstvo človekovih pravic, kasneje Slovenske demokratične zveze. Po njenem razkolu je pristal pri Demokratih Slovenije, ki so se kasneje združili z LDS. Med letoma 1991 in 1992 je bil direktor Službe družbenega knjigovodstva, nato poslanec drugega sklica slovenskega parlamenta. Potem ko je kot član LDS končal podžupanski mandat v Ljubljani, se je umaknil iz javnega življenja v podjetniško in predvsem publicistično dejavnost. Leta 2010 je presenetil z obsežno knjigo Edvard Kocbek – osebni dosje št. 584, ki je nastala na podlagi dokumentov nekdanje tajne komunistične policije Udbe. Od takrat dalje pa knjige, ki temeljijo na primarnih zgodovinskih virih, na dokumentih tajnih služb propadlega jugoslovanskega komunističnega režima piše kot po tekočem traku.

Gospod Omerza, marca 2010 ste izdali knjigo Edvard Kocbek – osebni dosje št. 584. To je bilo takrat veliko presenečenje za slovensko javnost, saj ste bili prej znani kot politik, finančnik, podjetnik. Kaj vas je spodbudilo k temu, da ste postali zgodovinar – prvorazredni raziskovalec, če lahko tako rečem?

To je bila sicer že moja tretja knjiga. Res pa je, da od leta 1989, ko je izšla knjiga *Cestna afeta*, pa do leta 2010, torej celih 21 let nisem napisal nobene knjige. Objavljal sem le članke, predvsem v Mladini in Demokraciji. V tem obdobju sem vso svojo energijo porabljal na drugih področjih. No, nekaj let pred dvajseto obletnico afere in procesa JBTZ ter nastanka Odbora za varstvo človekovih pravic alias Velikega odbora alias Bavčarjevega odbora smo se Igor Bavčar, Bojan Korsika, Bojan Fink in jaz (»trdo« jedro odbora) odločili, da napišemo knjigo o odboru (delovni naslov *Povest o Odboru za varstvo človekovih pravic*). Sprejel

sem zadolžitev, da zberem dokumentacijo o tistem vratolomnem obdobju. Tako sem odšel v Arhiv Republike Slovenije, toda namesto samo z odborom sem začel večinoma preučevati dogajanje pred njegovim nastankom. Pri tem sem našel mnogo novih dokumentov o Edvardu Kocbeku in iz tega se je nato rodila debela knjiga o zgodah in nezgodah njegovega življenja. Ob tem je minila dvajseta obletnica in celo že 25. obletnica »JBTZ dogodkov« a naše skupne in celovite knjige o odboru še ni – sem pa zato sam napisal pet knjig in v zadnji (v njenem drugem delu) opisujem prvih šest dni po aretaciji Janše in Borštnerja, samo tisti teden torej, ko je tekel intenziven proces nastajanja Velikega odbora.

Vaša knjiga o Kocbeku je bila med bralci dobro sprejeta. Doživela je dva ali tri ponatise ... Zakaj še danes tako zanimanje za Edvarda Kocbeka?

Zato, ker ima njegovo življenje vse elemente klasične antične tragedije. Pisatelj, poet, politik, vojni junak, mislec je vseskozi v sporu z oblastjo – tudi takrat ko sam sodeluje v njej (čeprav bolj formalno in protokolarno). Prvi veliki konflikt ima že pred drugo svetovno vojno in s svojim pisanjem o španski državljanski vojni naredi velik (sicer že napovedujoč se) razkol v slovenskem katolištvu. Je tudi pomemben voditelj odpora proti okupatorju, čeprav ga hkrati zlorabita slovenska komunistična voditelja Edvard Kardelj in Boris Kidrič, ki na njegovo znano ime lovita katoliške slovenske množice v Osvobodilno fronto. Ni posameznika v povojni socialistični Sloveniji, ki bi ga Udbe bolj zalezovala. In za nameček, že proti koncu svojega življenja, leta 1975, v Trstu (ker v Sloveniji tega ne more) v reviji Borisa Pahorja »Zaliv« spregovori in o velikem povojnem pomoru nasprotnikov komunistične revolucije in ga obsodi. S tem sproži neverjetno javno pljuvaško kampanjo jugo-slovenskega režima proti sebi. Brez mednarodne

podpore (predvsem znamenitega nemškega nobelovca Heinricha Bölla) bi zlahka končal v zaporu. Ker pa si Josip Broz Tito, Edvard Kardelj, Stane Dolanc, France Popit et consortes ne upajo zapreti njega, zaprejo namesto tega njegova dva podpornika (Popit pravi »asistent«) Franca Miklavčiča in Viktorja Blažiča. In še ko umre (ne zavedajoč se več sebe in okolice), leta 1981, v upokojenskem domu na Bokalcu, je pri njegovi smrtni postelji udbovska ovaduhinja Zala, ki takoj sporoči ljubljanskemu centru Udbe njegovo smrt. Ko prihiti njegova soproga Zdravka k pokojniku, je v njeni družbi tudi dolgoletna družinska prijateljica in udbovska ovaduhinja Eda!

Kocbek je bil, kot ugotavljate v knjigi, ena najbolj nadzorovanih oseb v prejšnjem režimu. Verjetno je ravno iz njegovega primera mogoče videti, kako strog udbovski režim je vladal pri nas v prejšnjem sistemu?

Da, njegova zgodba je tudi prikaz splošnega in razvejenega političnega terorja socialističnega režima, ki ga je operativno izvajala Udbe. In ne samo pri njem! Kot sem že dejal, je bil Kocbek prvi na lestvici nadzorovancev slovenske tajne politične policije. Obdelovali so ga pod kodnim imenom Bohinjski in okoli njega so postavili približno stotnijo (!!!) ovaduhov. Med njimi sta tudi najmanj dva njegova prijatelja: pisatelj Jože Javoršek (kodno ime Piette) in založnik dr. Rudolf Trofenik (kodno ime Trubar). Prve podatke njegovi komunistični tovariši (sam jih do smrti ljubkovalno imenuje »tovarišija«!) o njem zbirajo že leta 1944, torej še med vojno viхро, in ne odjenjajo, kot že rečeno, do njegove smrti. Pod nadzorom je njegova pošta, telefon, mikrofoni so v zidu stanovanja, zalezovalci/sledilci spremljajo vsak njegov korak. Pod hudo kontrolo so tudi njegovi prijatelji in sopotniki, npr. Janez Gradišnik (kodna obdelava Stražar), Boris Pahor (kodna obdelava Jambor). Ko Borisu Pahorju v začetku leta 1975 obljubi, da mu ▶

► bo naslednji teden poslal dolgo odlašani tekst »domobranskega« intervjuja, se to zgodi na vratih Kocbekovega stanovanja in Udba posname to obljubo! Torej so imeli mikrofone po vsem stanovanju, vse tja do vhodnih vrat! Glede na posredne podatke sem izračunal, da je udbovski dosje Edvarda Kocbeka (Bohinjski, št. 584) obsegal približno 20.000 strani! Večina je seveda uničena! In še to: Borisu Pahorju so naši udbovci tajno vdrli v njegovo tržaško stanovanje in ga preiskali.

Leta 2011 ste izdali knjigo *Od Belce do Velikovca ali kako sem vzljudil bombo, ki je še isto leto izšla precej dopolnjena v nemščini pod naslovom BombenAtentate*. V prvem delu knjige razkrivate izredno zanimivo pa tudi tragično zgodbo slovenskega protikomunističnega borca Janeza Topliška, ki se je odvijala v šestdesetih letih prejšnjega stoletja.

Pravzaprav v arhivih iščem predvsem dokumentacijo o neki zadevi ali posamezniku (posameznikih), ki je dovolj obširna, da lahko sestavim podrobno zgodbo. Zato pri mojem pisanju v bistvu ne gre za publicistiko ali klasično zgodovinsko raziskavo, ampak za pisanje zgodb, povesti, ki pa so seveda sestavljene iz vsebin, iztisnjenih iz množice javno dostopnih dokumentov (zelo redko iz pričevanj). In tako sem našel v Arhivu RS obsežno in podrobno dokumentacijo o slovenskem emigrantu Janezu Toplišku, ki je leta 1963 prišel v Jugoslavijo (Slovenijo) s takrat utopičnim ciljem vzpostavitve (preko diverzij in propagandnega delovanja) demokratične in samostojne Slovenije. Gre za fantastičen, a resničen triler (žal tragičen za glavnega junaka), ki pride čez mejo skupaj z dvema udbovskima špiclji. Vse skupaj se seveda konča z njegovo takojšnjo aretacijo, sojenjem in nasilno smrtjo (verjetno celo umorom!) v hrvaški kaznilnici Stara Gradiška. Našim zgodovinarjem in slovenski javnosti je bil Topliškec do moje knjige popolnoma neznana osebnost. Takim ljudem bi morali dati cesto v Ljubljani, ne pa npr. njihovemu rablju Josipu Brozu!

Topliškova zgodba zelo spominja na bolj znano zgodbo »vpada« hrvaških političnih emigrantov, ustašev v Jugoslavijo, se pravi na t. i. Bugojansko skupino, ki pa se je zgodila junija 1972. Po vaše je bila to največja »povojna blamaža domnevno vsevedne Udbe«.

Da, gre za velik neuspeh Udbe, ki je sprožil pravo paniko v vrhu titoističnega režima. Takrat so se celo bali, da bi hrvaški emigranti ubili ali ugrabili Tita na Brionih. Zato so po morju patrolirale vojaške ladje. Zgodba s Topliškom je v temelju podobna, a ne v potankostih. Topliškec je bil bolj »one man band«, medtem ko so Hrvatje imeli za sabo močno emigrantsko organizacijo. Tudi so prišli neopazno čez mejo (vse do Bosne), Topliška pa so natančno udbovsko spremljali

že v Zahodni Nemčiji, ko se je pripravljala na pohod v Slovenijo, in ga takoj po ilegalnem prehodu aretirali. Tudi njegov prihod oz. aretacija ni sprožil nobenega razburjenja v slovenskih in jugoslovanskih političnih vrhovih. Bile so pa še druge pomembne blamaže Udbe, npr. ponesrečen bombni atentat v Velikovcu (1979) in neuspešen atentat na hrvaškega emigranta Nikolo Štedula na Škotskem (leta 1988).

Je bil takrat že načelnik zvezne Udbe Slovenec Silvo Gorenc, ki je še danes aktiven v SD in zvezi borcev, lani pa je opozoril nase na kongresu SD s pozivom, naj stranka na predsedniških volitvah podpre takratnega predsednika republike Danila Tūrka?

Da, Silvo Gorenc je bil konec februarja 1972 že šef zvezne Udbe v Beogradu in na tej funkciji je junija tega leta doživel ta udbovski fiasko, kasneje kodno poimenovan Raduša. Tito je zaradi vpada hrvaških emigrantov (HRB – Hrvaška revolucionarna bratovščina) v funkciji predsednika Republike in vrhovnega komandanta oboroženih sil SFRJ 21. julija 1972 izdal t. i. Direktivo.

Reporter je nedavno pisal, da je Gorenc koordiniral maščevanje zvezne Udbe, ki je recimo

Tito je zaradi vpada hrvaških emigrantov v funkciji predsednika Republike in vrhovnega komandanta oboroženih sil SFRJ 21. julija 1972 izdal t. i. Direktivo.

avgusta 1972 ubila hrvaško družino Ševo v Italiji. Ste v arhivih kaj našli v zvezi z njim?

Iz glave lahko povem, da sem v njegovi funkciji načelnika zvezne tajne politične policije našel v zvezi z najtežjimi oblikami državnega udbovskega kriminala (množični zunajodnosni pomori, likvidacije, ugrabitve in bombni atentati) Gorenčeve lastnoročne kritične pripombe (iz leta 1974) na neuspešne in slabo pripravljene akcije srbske Udbe s ciljem ugrabitve Slobodana Todorovića - Bate. Potem ko je Silvo Gorenc odšel iz Beograda, so novi ljudje v zvezni Udbi (Martin Košir), zveznem notranjem ministrstvu (general Franjo Herljević) in slovenski Udbi (Janez Zemljarič) na nesrečo Slobodana Todorovića - Bate bolje in uspešno organizirali njegovo ugrabitev (februarja 1975). To vse je natančno opisano v mojem politično-kriminalnem »resničnostnem šovu«, ki nosi naslov *88 stopnic do pekla*.

So pa zvezno Udbo tudi za njim vodili Slovenci. Kako to?

Martin Košir, nato Dimitrij Kraigher in nato (po nekajletnem premoru) še Ivan Eržen (načelnik slovenske Udbe v času afere JBTZ). Prej sta bila v zvezni Udbi pomembna še Edo Brajnjak - Štefan in Egon Conradi. Zakaj? Ne vem, kakšne kadrovske kombinacije so te ljudi pripeljale na tako visok položaj v zvezni Udbi. Edo Brajnjak je bil vsekakor Kardeljev človek, saj je bil pomemben v Vosu (likvidator in tudi rešitelj Zdenke Kidrič iz zapora). Je pa res slovenska Udba veljala za zelo sposobno tajno policijo, saj se je dobesedno sprehajala po Italiji in Avstriji. Slovenska Udba ima tudi najdaljšo zgodovino (glede na preostalo Jugoslavijo), kajti njena zloglasna predhodnica Vos je bila ustanovljena že avgusta 1941!

Zadeva s hrvaškimi ustaši, ki so neopazno prišli v Bosno, pa pred tem aprila 1971 uboj jugoslovanskega veleposlanika Vladimirja Rolovića v Stockholmu in še nekaj drugih primerov je zelo razkurilo jugoslovanskega komunističnega diktatorja Josipa Broza Tita. Zahteval je odločnejše ukrepanje. Podrobno o tem pišete v knjigi z naslovom *88 stopnic do pekla* in s podnaslovom *Kako je Zemljaričev Janez ugrabil Bato Todorovića. Za kaj je šlo?*

Tito je preprosto zahteval odločnejše delovanje Udbe doma in v tujini. Scimpral je, kot sem že dejal, tajno Direktivo, namenjeno najožjemu krogu svojih sodelavcev oz. državno-partijskih funkcionarjev. V njej Tito na štirih straneh razglablja in ukazuje, kaj vse je treba postoriti zaradi učinkovitejša obrambe pred sovražniki vseh vrst in barv. Jezik Direktive je zelo agresiven in skuša izbrane bralce prepričati, da je vrag odnesel šalo in da mora nastopiti obdobje agresivne, brezobzirne in totalne ofenzive proti notranjemu in zunanjemu sovragu. Mimogrede, zgodovinarji vedo za to Direktivo, a je še niso našli. Jaz v knjigi

razkrivam, kje v Arhivu RS si jo lahko zainteresirani raziskovalci ogledajo v originalni in celoviti obliki. Morda bi tu dodal, da je moral Silvo Gorenc (kot načelnik zvezne Udbe) seveda odreagirati na to Titovo Direktivo. O tem obstaja vsaj en dokument, in sicer Gorenčeva uvodna razprava (Beograd, 18. septembra 1972, sestanek zveznega z republiški notranjimi sekretarji), v kateri lahko na začetku preberemo tole Gorenčevo ugotovitev: »Vzporedno z vpadom skupine teroristov, ki je v teku akcije 'Raduša' likvidirana, je ekstremni del emigracije v evropskih in nekaterih prekomorskih državah pripravljaval in najavljal vpad novih terorističnih skupin v državo.« Nič posebnega tale izjava, a vendarle dokazuje Gorenčevo globoko vpetost v vsa ta najskrivnejša dogajanja. To sicer ni nič presenetljivega, saj je bil šef Udbe, toda danes se ti nekdanji šefi skušajo v javnosti prikazati kot protokolarni voditelji nekega nepomembnega ljubiteljskega društva.

In zakaj so se odločili ugrabiti prav Bato Todorovića?

Zato, ker so bili prepričani (čeprav ni bilo res), da je Srb Slobodan Todorović - Bata (ki je živel v Münchnu) povezan s politično emigracijo in da bi ob morebitnem Rankovićevemu poskusu vrnitve na oblast taki akciji pomagal z denarjem. Politično-finančna kombinacija med (leta 1966 odstavljenim drugim človekom Jugoslavije) Aleksandrom Rankovićem in Bato Todorovićem pa je seveda povzročala sive lase sumničavemu Titu in njegovima takratnima glavnima varnostnima prišepetovalcema (vrhovnemu kosovcu in Titovemu osebnemu svetovalcu za varnost Ivanu Miškoviću - Brku ter srbskemu policijskemu ministru Slavku Zečeviću).

Šele kot je zadeve v svoje roke prevzel Janez Zemljarič, so stvari dobro stekle, če sem nekoliko ciničen ...

Res je. Janez Zemljarič je bil znan kot delaven, odločen in dober organizator. Pri ugrabitvi Todorovića je to vse lepo dokumentirano (in celo ohranjeno - kar je nenavaden čudež!).

Se pravi, da je bil Janez Zemljarič v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja, v svinčenih sedemdesetih, eden največjih trdorokcev prejšnjega enopartijskega komunističnega sistema?

Ne bi tako rekel. Bil je pač dober izvrševalec umazanih političnih želja Titove in Kardeljeve klike. On o teh stvareh ni odločal, čeprav je gotovo imel nekaj povratnega vpliva na politične vrhove.

Kaj pa Stane Dolanc, ki je takrat veljal za nekakšno udarno pest jugoslovanskega komunističnega režima? Znana je njegova izjava iz leta 1972 v Splitu: »Mora nam biti popolnoma jasno, da smo v tej državi komunisti

Glede na to, kako je (Kardelj, op. a.) izvajal politični nadzor nad Vosom med vojno, je jasno, da je natančno vedel, kako se nasilno pridobi in ohranja diktatura.

na oblasti. Kajti če ne bi bili mi, bi to pomenilo, da je nekdo drug. Ampak temu ni tako in tudi nikoli ne bo!« Dolanc je takrat zasedal pomembne represivne funkcije?

Stane Dolanc je imel močno nagnjenje ali orientacijo k sodelovanju z vojaško in civilno politično policijo (KOS in Udba), in to še potem ko je postal profesionalni partijski politik. To verjetno izhaja iz njegove kosovske predzgodovine. Ampak tudi on je bil do smrti Tita in Kardelja bolj izvrševalec kot kreator trdoročne ali kakršnekoli druge politike. Seveda pa je kot dolgoletni sekretar izvršnega biroja predsedstva CK ZKJ tudi sooblikoval Titove odločitve. Pozneje, v 80. letih, pa je celo kot že oblikovana visoka politična figura prevzel notranje ministrstvo Jugoslavije, ki je bilo bolj domena izvrševalcev, kajti najpomembnejši politiki so po navadi sedeli v državnem (predsedstvo) in partijskem političnem vrhu. Je pa še kot podpredsednik Predsedstva SFRJ (20. maja 1988 v Beogradu) sprožil proces JBTZ, ko je vojsko obvestil o udbovski najdbi vojaškega dokumenta v Mikro Adi oz. pri Janezu Janši. To njegovo dejanje v svoji knjigi o JBTZ zelo natančno opisujem.

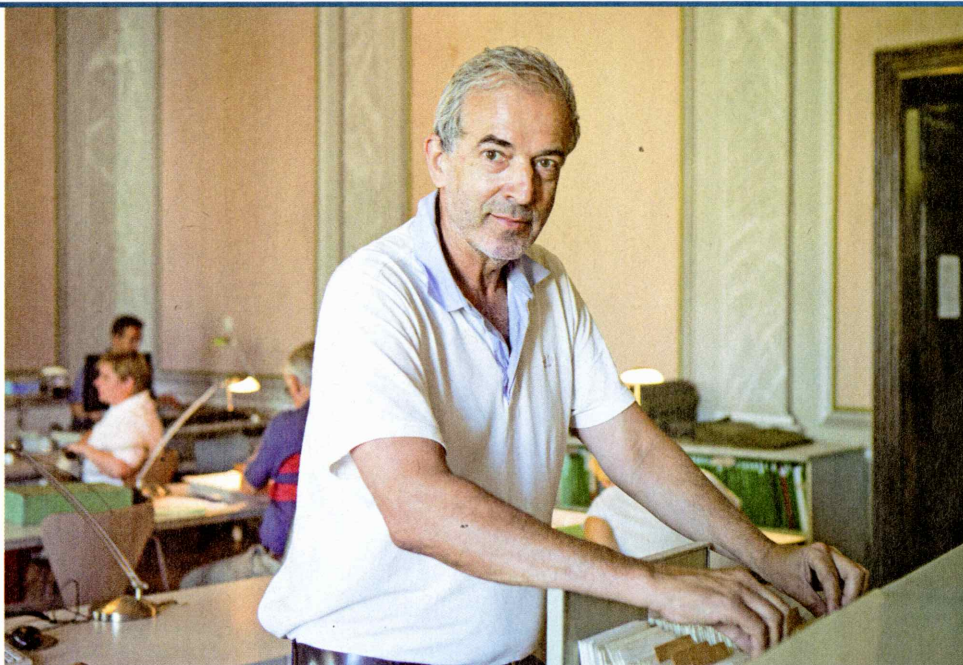
Kaj pa Edvard Kardelj? Ali je dajal politične ukaze v tej smeri? Ali pa je zadnja leta pred smrtjo umazane posle bolj prepuščal Dolancu, Zemljariču, Ertlu in drugim?

Glede na to, kako je izvajal politični nadzor nad Vosom med vojno, je jasno (celo veselil se je uspešno izvedenih likvidacij političnih nasprotnikov), da je natančno vedel, kako se nasilno pridobi in ohranja diktatura. Je pa zelo

malo dokumentov o njegovem direktnem pojavnem vpletanju v tajne službe. Mislim, da je vedel, da se samo na bajonetih ne da dobro sedeti, in je bil bolj usmerjen k izdelavi ideološke legitimizacije propadlega režima. Ampak kot dosmrtni gospodar Slovenije je poskrbel, da se kadrovska politika v naši domači Udbi ni mogla izvajati brez njegovih odobritev. Sploh pa je bil njegov največji zaupnik v Sloveniji Ivan Maček - Matija (oče in mama in stric in nečak slovenske Ozne/Udbe) in s tem je vse povedano.

Dolanc se posredno pojavi tudi pri velikovškem atentatu leta 1979. V Arhivu RS ste našli zaznamek pogovora, ki ga je naredil Stane Dolanc 3. januarja 1980 po pogovoru s »tovarišico Olgo Vidmar«. Se pravi z materjo udbovskega atentatorja Luke Vidmarja, na katerega so naleteli avstrijski organi pregona po ponesrečeni eksploziji v velikovškem muzeju. Zakaj je ta zaznamek pomemben?

Zato, ker dokumentirano dokazuje vpletenost vrha propadle socialistične Jugoslavije in Slovenije v ponesrečeni, a mednarodno odmevni velikovski bombni atentat. Stane Dolanc namreč tu (v tem dokumentu) sam zapiše, da za atentatorjem v Velikovcu (udbovcem Luko Vidmarjem) stojita federacija in Slovenija. To je sicer samo po sebi razumljivo (čeprav so javno to seveda zanikali), dokumentirati je pa take stvari zelo težko. Dokumenti o tem (mislim na bombne atentate Udbe in podobne svinjarije) večinoma niti ne obstajajo, če pa že, je velika verjetnost, da so bili že takrat (ali pozneje) uničeni.

Zapisnik kaže, da je slovensko politično vodstvo v primeru JBTZ ukazovalo vodstvu organov za notranje zadeve (torej Ertlu), kar so Kučan, Stanovnik, Dolanc, Marinc, Smole in tudi Ertl vseskozi zanikali!

► **Se pravi, da je bil prejšnji slovenski totalitarni režim globoko vpet v to in še nekatere druge teroristične akcije v slovenskem zamejstvu?**

Da, lahko se npr. dokumentira, da je Udba sodelovala pri najmanj štirih bombnih atentatih na dvojezičnem Koroškem. V 60. letih so poskušali ugrabiti tudi slovenskega emigranta v tržaškem zamejstvu Franca Jezo, a se je ugrabitev ponesrečila. Veliko podobnih zadev ne bo nikoli pojasnenih, saj ni o teh stvareh dokumentov; bodisi so uničeni ali pa tudi ni pričevanj nekdanjih udbovcov (razen svetle izjeme Zdenka Zavadlava v Sloveniji in npr. Boža Spasića v Srbiji).

No, pojdiva k vaši zadnji knjigi JBTZ Čas prej in dnevi pozneje, ki je bila predstavljena 31. maja letos, točno petindvajset let po aretaciji Janeza Janše in Ivana Borštnerja. Knjiga ni zanimiva samo zato, ker so v njej objavljeni nekateri ekskluzivni dokumenti, ampak tudi zato, ker je SDV v torek, 31. maja 1988, prostost za več ur odvzela tudi vam!?

To svojo osebno epizodo z Udbo v knjigi seveda podrobno opišem. Ni pa ne vem kako pomembna v sklopu celotnega procesa in ozadja JBTZ. Ko so me udbovci nekaj ur zasliševali o delovanju Mikro Ade, o mojih domačih in mednarodnih stikih in še o marsičem drugem, sem imel občutek, da jih nič kaj dosti ne zanima, kaj jim bom povedal. Zelo jih je edino zanimalo, ali vem, kdo je Janezu Janši dal fotokopiji vojaškega dokumenta.

Seveda sem vedel, no, na srečo sem bil še toliko priseben, da sem se delal popolnoma nevednega. Razmišljal sem tudi, da bi molčal, a sem se bal, da bi s tem škodil Janezu. Bolj resno je bilo februarja 1989, ko je bila vojska tik na tem, da zahteva od Udbe mojo aretacijo (pa še Romana Leljaka, Igorja Bavčarja, Mirana Lesjaka in Melite Zajc).

Vi ste natančno identificirali pot znamenitega vojaškega dokumenta št. 5044-3, ki je domnevno sprožil afero JBTZ.

Da, prvi del knjige je pravzaprav zgodba o nastanku in potovanju tega dokumenta od Ivana Borštnerja prek Davida Tasiča in Francija Zavrla do Janeza Janše. Seveda pišem tudi o udbovski najdbi papirja, o vpletenosti Kosa v to pot itd. Našel sem celo sodelavca v bližini Janeza Janše (Janez Juvan, s kar primernim kodnim imenom Janičar), ki je najverjetneje Udbi izdal, da ima Janez neki vojaški ukaz. V prvem delu svoje knjige o JBTZ sicer opisujem tudi nekatere druge pomembne dogodke iz tistih turbulentnih mesecev slovenske preteklosti.

V knjigi natančno navajate, zakaj se je slovenska SDV oziroma Udba po nalogu slovenske politike pod vodstvom Milana Kučana odločila aretirati prav Janeza Janšo. Zakaj se je odločila porezati, če citiram, »špice, ki le preveč štrlijo in ki motijo ta mir v slovenskem in jugoslovanskem prostoru«?

Pravzaprav leta 1988 nobene špice ni porezala sama. Si ni upala. Tomaž Ertl npr. je na tajnem sestanku policajev in udbovcov z Milanom Kučanom v Tacnu (15. april 1988) dejal, da bi Franceta Bučarja (zaradi njegovega protirežimskega govora v evropskem parlamentu) lahko aretirali, a se bojijo mednarodnega odziva. Ta umazani posel je v primeru Janeza Janše raje prepustila vojaškemu pravo sodju, ker so vedeli, da bodo skrajno nervozni vojaški voditelji (Branko Mamula, Veljko Kadijević, Stanislav Brovet in še kdo) takoj zagrizli v to ponujeno jabolko (kasneje bodo vojaki ugotovili, da je bilo kislo!).

Zakaj torej prav Janša?

Ker je takrat napovedal kandidaturu za predsednika slovenske socialistične mladine in v programu napovedal »boj za oblast«, ki je bila »večno« (kot se je izrazil Dolanc leta 1972 v Splitu) rezervirana za cirkulirajočo in samo v sebi reproducirajočo se komunistično elito.

V knjigi ste objavili za Milana Kučana precej obremenjujočo beležko, ki jo je naredil po pogovoru z Veljkom Kadijevićem na Brionih 22. avgusta 1988. Se pravi, da je takratni šef CK ZKS Kučan sestankoval z jugoslovanskim sekretarjem za ljudsko obrambo Kadijevićem na Titovih Brionih mesec dni po tem, ko je bila četverica obsojena na Vojaškem sodišču v Ljubljani. Ali to dokazuje, da se je slovenski politični vrh vseskozi dogovarjal z zvezno armado, kako bodo obračunali s »kontrarevolucijo«?

Na tem avgustovskem brionskem sestanku je šlo predvsem za očitke Veljka Kadijevića slovenskemu političnemu vodstvu, da jih je potunkalo (preko Dolanca) v JBTZ, ko pa so ugotovili, kaj so s tem sprožili doma, se skušajo priklopiti na odbor. Morate vedeti, da je Milan Kučan konec junija istega leta v Beogradu (na partijskem vrhu) govoril v slovenščini in obsodil rabo srbsčine na procesu JBTZ. Morda je zanimivo, da ga je v tem takrat podprl Slobodan Milošević. Drugače pa je zapisnik tega Kučanovega brionskega pogovora s Kadijevićem za mojo knjigo o JBTZ pomemben zato, ker iz njega izvemo, da je slovensko politično vodstvo v primeru JBTZ ukazovalo vodstvu organov za notranje zadeve (torej Ertlu), kar so Kučan, Stanovnik, Dolanc, Marinc, Smole in tudi Ertl vseskozi zanikali! Saj ni težko vedeti, če poznaš delovanje prejšnjega režima, da je politični vrh vodil Udbo in policijo, le da je včasih, še posebej v primeru JBTZ, to težko dokumentirati.

Udbi, zvezni armadi in takratni enopartijski oblasti je načrtovani scenarij obračuna z nastajajočo opozicijo močno prekrižal Odbor za varstvo pravic Janeza Janše, ki se je z nadaljnjimi aretacijami preimenoval v Odbor

za varstvo človekovih pravic, v katerem ste aktivno sodelovali ...

Najprej se je odbor 3. junija 1988 ustanovil kot Odbor za varstvo pravic Janeza Janše (ker smo najprej samo Janeza Janšo povezovali z najdenimi fotokopijami vojaškega dokumenta). Tri dni pozneje, 6. junija, smo ga preimenovali v Odbor za varstvo človekovih pravic (takrat smo že vedeli, da je Ivan Borštnar v istem paketu, aretiran je bil David Tasič in pričakovali smo nove aretacije). No, rojstni dan odbora je vsekakor 3. junij! Kakorkoli že, Veliki odbor je nastal kot direktna posledica aretacij Janše, Borštnerja, Tasiča (Zavrli se je izognil aretaciji z modrim umikom v psihiatrično bolnišnico). Toda odborov obseg in družbena moč imata svoj vzrok v oblikovanju demokratične alternative konec 70. let in v 80. letih prejšnjega stoletja. Potreben je bil samo še detonator, kajti plaz slovenskega družbenega vrenja je že visel nad »deželo«. In detonator so bile omenjene aretacije! Če teh ne bi bilo – slovenska politika bi se namreč pregonu JBTZ zlahka izognila oz. odpovedala – bi do eksplozije prišlo na kaki drugi zadevi, npr. na ustavnem ali nacionalnem vprašanju.

Pripravljate pa že novo knjigo. Bo res naslov Udbaland Slovenija? Nedvomno naslov, ki pove vse.

Najraje bi napisal oz. dokončal že začeto pisanje knjige *Gradniki Odbora za varstvo človekovih pravic*. V njej bom opisal silnice, ki so pripravile teren za odborov vulkanski izbruh. To je pravzaprav moje temeljno delo, ki bi ga rad predstavil javnosti. Vsekakor bom napisal tudi knjigo o Udbi, ki pa bo bolj lahkotno branje. V načrtu imam tudi knjigo o Dragi (udbovsko kodno ime zanjo je Karla), saj sem to obljubil Ivu Jevnikarju. Nekoč bi rad napisal tudi knjigo o Udbinem nadzoru Cerkve na Slovenskem in njenih vernikov ter knjigo o slovenski politični emigraciji.

V zadnjem delu intervjuja se dotakniva še dogajanja v zadnjih nekaj mesecih. Kako ste konec lanskega leta in v začetku letošnjega doživljali t. i. vstajniško gibanje? Se strinjate s tistimi, ki pravijo, da so bile v ozadju delno tudi nekdanje udbovske strukture?

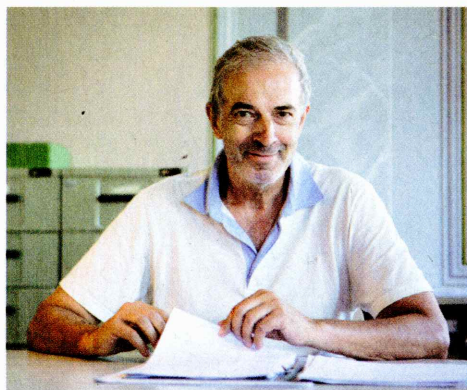
Vstajništvo je gotovo predvsem revolt glede na težke socialne, zaposlitvene in gospodarske razmere v Sloveniji. Razbito je na veliko skupin, katerih temeljne zahteve so v razponu od čistega komunizma preko atenske demokracije do demokratičnega socializma, od zahtev po lokalni, evropski in svetovni protikapitalistični revoluciji do zelo konkretnih zahtev po višjih plačah, pokojninah, bolj socialni državi, samo javnem zdravstvu in šolstvu. Kdo vse je v ozadju in koliko, ne vem, je pa gotovo indikativno, da je vstajništvo po padcu Kanglerja in Janševe vlade izgubilo veliko začetne energije in zagona. Morda je razlog

tudi v tem, da so številni ljudje, ki so se odzivali na javne vstaje, ugotovili, da Slovenije (in še manj Evrope in sveta) ne bodo mogli spremeniti v temelju, pa kakršnekoli so že bile (in so) ideje (iluzije, utopije) o novem, boljšem in pravičnejšem svetu. Poleg tega je zanimivo tudi to, da skuša sedanja vlada nadaljevati po Janševi poti, saj nima praktično nobene druge izbire, to pa je pot, ki ji vstajniki vseskozi nasprotujejo. Poleg tega bi bili vstajniki, če bi prišli na oblast, pred istimi dilemami in nujnostmi, kot se postavljajo pred sedanjo gospodarsko in politično elito. Skratka, vstajniki so kot civilna družba lahko samo močan pritisk na pozicijsko in opozicijsko politiko.

Zadnje mesece nekateri čedalje bolj prisegajo na simbole nekdanje totalitarne države. Po drugi strani pa so simboli demokratičnega prebujenja, kot je spominska plošča na Roški, tarča vandalizma. Vas to preseneča?

Ne, kajti pomemben del politikov in prebivalcev Slovenije vidi v npr. rdeči zvezdi velik osvobodilni simbol in pomanjšuje ali zvestno spregleduje drugo, temnejšo plat tega simbola. Po drugi strani pa menim, da če se vlada odloči povabiti (ali ne povabiti) rdečo zvezdo na državno proslavo, je to njena pravica in preko tega izraža svoj pogled na zgodovino. Ljudje pa se lahko o tem potem izrazijo na volitvah (ali v javnih nastopih) in podprejo vladno politično-simbolno odločitev ali pa ne. Nikoli ne bo v svetu ali Sloveniji enotnega pogleda na zgodovino!

V začetku junija je bil Janša v zadevi Patria obsojen na prvi stopnji. Kako vidite to ob-

Vsak, ki hoče na volitve ali biti postavljen ali izvoljen na javno funkcijo, bi moral podpisati vsaj to, da ni sodeloval z Udbo.

sodbo glede na to, da je tožilka, ki je napisala obtožni predlog proti Janši, Branka Zobec Hrastar žena Zvonka Hrastarja, ki je sodeloval pri Janševi aretaciji leta 1988?

To se mi ne zdi zelo pomembno dejstvo, čeprav verjetno pri mnogih zbujajo grenak priokus ali močan sum v sam postopek. Zvonko Hrastar ni bil akter procesa JBTZ, pri aretaciji je sodeloval kot javni policaj (kriminalist) in sploh ni vedel, tudi njegovi šefi v javni policiji ne, kaj v zvezi z Janšo naklepajo politika, vojska in Udba. Velepomembno pa se mi zdi, kot laiku sicer, da je sodišče sledilo obtožnici in da pri tem ni upoštevalo samo posrednosti dokazov proti Janši in da v dvomu ni razsodilo v korist obtoženca.

Očitno je, da imajo v Sloveniji še danes velik vpliv ljudje iz prejšnjega režima, kot so Milan Kučan, Janez Zemljarič, Janez Stanovnik, Drago Isajlovič in drugi. Mnogi ugotavljajo, da je bila narejena velika napaka, ker leta 1990 ni bilo ostrejšega preloma, ker ni bilo lustracije, in da smo tudi zato v taki krizi. Kaj menite vi? Kaj bi bilo treba narediti v zvezi s tem?

Lustracija v Sloveniji (odstranitev režimskih funkcionarjev in tajnih političnih policajev ter njihovih špicljev) v procesu demokratizacije in osamosvajanja ni bila mogoča, saj bi to ogrozilo nujno slovensko enotnost pri osamosvajanju od Jugoslavije. Tudi uničenje večine arhivov Udbe onemogoča lociranje vseh udbovskih ovaduhov. Danes bi lahko sprejeli samo neko zakonsko odredbo, npr., da kdor je bil udbovski sodelavec, ne more nastopati na nikakršnih volitvah in ne sme dobiti državne, politične ali javne funkcije. Vsak, ki hoče na volitve ali biti postavljen ali izvoljen na javno funkcijo, bi moral podpisati vsaj to, da ni sodeloval z Udbo. No, ne verjamem, da bi slovenski parlament večinsko podprl tak zakonski predlog.

Še zadnje vprašanje. Ste tudi izkušen finančnik, podjetnik. Kako ocenjujete delo zdajšnje vlade? Bodo številni novi davki dovolj za izhod iz krize? Kaj predlagate? Kje vidite izhod iz krize?

Mislim, da pretiravajo z novimi davčnimi bremenmi. Bolj bi morali zarezati v izdatke, a to je veliko težje kot dvigovati davke. Tudi seznam podjetij, predvidenih za privatizacijo, je preskromen. Tudi bi svetoval vladi, da čim manj spreminja zakonodajo, saj smo slovenski in tuji državljani (in naše ter tuje pravne osebe) postali talci odredb, predpisov, zakonskih aktov, proceduralnih pravil in preštevilnih agencij, komisij, ki onemogočajo dinamično in ustvarjalno delovanje. Za kompliciranost in rigidnost naših življenj niso krivi birokrati, ampak hipertrofirani zakonski predpisi, ki jim javni in državni uslužbenci morajo slediti. **D**

Mere: 16,5 × 23 cm, obseg: 285 strani,
trda vezava, cena: **29,90 EUR**

Igor Omerza

JBTZ – Čas poprej in dnevi pozneje

Knjiga Igorja Omerze JBTZ – Čas poprej in dnevi pozneje je razdeljena na dva dela. V prvem delu (Čas poprej) avtor spremlja nastanek, Borštnerjevo odtujitev in pot razvpitega vojaškega dokumenta od Borštnerja preko Tasiča in Zavrla do Janše, kar je predzadnji dan maja 1988 pripeljalo do udbovsko-kosovskega dogovora o istočasni aretaciji Janeza Janše in Ivana Borštnerja. V prvem delu knjige je dokazano, prvič, da je slovenska Udba iskala in našla že v prvi od petih tajnih preiskav Mikro Ade (27. aprila 1988) fotokopiji vojaškega dokumenta, in drugič, da je vrh slovenske politike vseskozi vedel za to odkritje ter se celo z Ertlom dogovoril natančen datum aretacije Janeza Janše. Avtor tudi identificira udbovskega sodelavca v neposredni Janševi bližini.

V drugem delu (Dnevi pozneje) avtor natančno analizira 31. maj 1988, to je dan aretacije Janše in Borštnerja. Sledi opis prvih šestih dni po zaprtju Janše in Borštnerja, predvsem dogajanje na oporečniški strani, kjer se hitro začne oblikovati množično gibanje za podporo zaprtemu Janezu Janši. Avtor opiše nastanek Izjave za Janeza Janšo in nastanek Odbora za varstvo pravic Janeza Janše. Sledi Omerzovo natančno spremljanje aretacije Davida Tasiča, kar je vodilo posledično v nastanek Odbora za varstvo človekovih pravic.

V Epilogu Igor Omerza na kratko opiše organizacijo ter nadaljnje delovanje odbora, njegovo številčnost, dalje umik Zavrla v psihiatrično ustanovo in nadaljnjo usodo JBTZ.

Knjigi je v prilogi dodana zgoščenka, na kateri je spravljen izjemen zgodovinski dokument – tisoče strani podpisov individualnih in kolektivnih članov, podpornikov ali simpatizerjev Velikega odbora (kot ga poimenuje avtor), vsega skupaj 109.185 individualnih in 1.153 kolektivnih podpisov.

Naročila • 01 24 47 200 • knjigarna@demokracija.si • www.demokracija.si/knjigarna